

BONCZIDAI ÉVA

A MADÁRRÁ VÁLTOZOTT LEÁNY

Ma már ritka az olyan költő, aki nemcsak önnön nagyságát építgeti, hanem szolgálatként vállalja magára, hogy továbbadhassa azokat a kincseket, melyeket a sors neki látni és összegyűjteni engedett. Egyik ilyen kivételes költőnk a kárpátaljai Vári Fábián László, aki folkloristaként is évtizedek óta dolgozik azon, hogy kultúránk és ezen belül a kárpátaljai magyarság hagyományainak, folklorjának megannyi rétegét megismerhetővé tegye. Manapság, amikor az utóbbi hónapok kárpátaljai híradásait, az anyanyelvhasználatot korlátozó törvény pusztításainak latolgatásai és a fenyegetettség érzésének megnyilatkozásai határozták meg, különösen tiszteletreméltó a költő azon gesztusa, hogy egy kötetbe rendezte a ruszin és ukrán népballada-fordításait.

A *kakukknővér* címmel Vári Fábián László hetvenhat ruszin és ukrán népballadát nyújt át a magyar olvasónak, és ad vissza a ruszin és ukrán közösségnek azzal a minden kicsinyességen felülemelkedni tudással, hogy íme, veletek élünk, és becsüljük az értékeiteket: könyvbe foglaljuk egy olyan nyelven, amelynek szavai kimondásáért szülőföldünkön épp büntetést készülnek ránk kiszabni. A ruszinok pedig sok vonatkozásban sorstársak, identitásmeghatározó törekvéseikben bizonyára erős biztatás ez a magyar költő által példázott csakazértis. „...a folklórban nincs nemzeti el-sőbbség, ahogyan a népek között sem. Csak népesebb és erőszakosabb ná-ciók vannak – Isten szándéka ellenére” – jegyzi meg Vári Fábián László a Magyar Művészeti Akadémia kiadásában megjelent kötet előszavában.

A gesztusértékén túl azonban mégis a kötet szellemi értéke a jelentősebb. Az elő- és utószóából ugyanis nemcsak azt tudhatja meg az olvasó, hogy a balladafordító költőt mi indította ennek a szép munkának az elvégzésére, de röviden felvázolja a ruszin és az ukrán nép történelmét, identitásuk pilléreit, népi kultúrájuk sajátosságait és főként a kárpátaljai balladakutatás történetét is.

A fordításkötet forrásanyagai között ott van az ungvári Lintur professzor gazdagon illusztrált balladaskönyve, mely az egyetemes ukrán folklor-történet első népballada-gyűjteményeinek egyike; a J. F. Holovackij orosz néprajzkutató szerkesztésében 1878-ban, Moszkvában megjelent, galíciai

és magyar-orosz területekről való balladák, valamint a fordító az Ukrán Nemzeti Akadémia által 1987-88-ban kiadott háromkötetes balladakatalógusából is válogatott a magyar anyaggal tematikus vagy genetikai rokonságot mutató típusokat.

A kötet előzményeként fontos megemlíteni Lovassy Andor munkáját, aki 1944-ben magyar nyelvre fordította, és szövegmagyarázatai kíséretében Ungváron jelentette meg a Luka Demjan által Huszt, Ökörmező, Rahó és Volóc környékén gyűjtött 27 ruszin népballada szövegét. Ezt a könyvritkaságot Vári Fábián László egy beregszászi magánkönyvtárban ismerhette meg. „Lovassy Andort 1939-ben »állami parancs« hozta először Kárpátaljára, s ennek ellenére »nem a néppel, hanem a lelkével« találkozott igazán először” – olvashatjuk az előszóban, de itt tudjuk meg azt is, hogy Lovassy Andor egy nagy, illusztrált gyűjtemény megjelentetését tervezte, mely nem valósulhatott meg, a mostani fordításkötet pedig a hét-nyolc évtizedes kontinuitáshiány miatt nem tekinthető e munka folytatásának, inkább újra-kezdésének.

A tárgyi mivoltában is szép kötetet Manajlo Fedor (1910-1978) festményei díszítik, borítóján az 1924-ben készült, *Hucul férfi* és *Hucul nő* című, egész alakos portrékat láthatjuk. Sokrétű kötet ez, mint maguk a balladák is, és külön öröm rácsodálkozni azokra az igen elegáns asszociatív kapcsolódási pontokra, melyek az archaikus tudást hordozó folklórszövegek és a festmények között létrejönnek, ugyanis az öt témakör szerint csoportosított balladákhöz öt festményt társít az igényes szerkesztés: a szerelem, házasság témakörét a *Körtánc* vezeti be, a varázslat, rontás tematikát a *Vak* című festmény, a családi konfliktusokat a *Temetés a Verhovinán*, a háborút az *Éhség-menet* és a betyárság témáját a *Szegényember*.

Az igényes és tömör jegyzetek a kutatókat és a téma iránt érdeklődőket hatékonyan segítik a tájékozódásban, hiszen felvázolják az adott ballada történetének ismert párhuzamait, de innen tudjuk meg azt is, hogy az adott szöveg mennyire sajátos, hogy esetleg egy-egy elfeledett népballada egyetlen ismert változatát olvashatjuk éppen.

Mint látható, a balladák sokszor bűnhődéstörténetek, és jórészt konfliktusok mentén is csoportosíthatók – ezek a szövegek mind azt mutatják meg, hányféle módja van annak, hogy valami végérvényes történjen, legyen az a szerelem vagy a pusztulás. Érdekes arról is megbizonyosodni, hogy az olyan témák, mint a vérfertőzés vagy a családon belüli erőszak megannyi pokla, melyeket ha kortársaink emelnek be témaként az irodalomba, tabudöntő-

gető, bátor tettként üdvözölnek sokan, mint elrettentő ellenpontozása a helyes útnak, már jelen van ezekben a balladákban is. Tehát nem akkora tabutéma ez, az archaikus költészetünk megteremtői és átörökítői sosem voltak lesü-tött szemű köldöknézegetők vagy finnyásan félrefordulók.

De a könyv legnagyobb érdeme, hogy egy kiváló költő írta, akinek műfordítói kvalitásait dicsérve bárhol felüthetnék a kötetet, hogy ezt példázzuk Most viszont csak egyetlen szakaszt emelek ki a *Vő-rabolta anyós* című balladából: „A jó lónak jó az útja, / de a szegény asszony lábát / tövis tépi, szikla zúzza, / s mintha úznék, háta megett / holló kavarja a szelet, / lecsap röpte magasából, / vért iszik a láb-nyomából.”

Vári Fábián László: *A kakukknővér – 76 ruszin és ukrán népballada*, MMA Kiadó, Budapest, 2019.